

E. MARIENNE STERN, *Roman, Byzantine and Early Medieval Glass 10BCE - 700 CE Ernesto Wolf Collection*, Ostfildern 2001.

Eva Marienne Stern'in antik cam, özellikle Roma Dönemi cam buluntuları üzerine bir çok yayını bulunmaktadır. Yazarın bu çalışması, Ernesto Wolf Koleksiyonu'nun ikinci kitabıdır. Bir ortak çalışma olan ilk kitapta (E.M. STERN - B. SCHLICK NOLTE, *Early Glass of the Ancient World 1600 B.C. - A.D. 50 Ernesto Wolf Collection*, Ostfildern 1994), üfleme tekniği öncesine ait yaklaşık 1500 yıllık bir süreçte yapılmış olan cam eserlerin kataloğu yer almaktadır. Yine bir katalog çalışması olan bu son kitabında ise Erken Roma Dönemi'nden Geç Antik ve Erken Ortaçağ (IV. yüzyıl ortası - erken VIII. yüzyıl) dönemleri arasında yapılmış olan cam eserlerin tanıtımı yapılmıştır.

Stern, hazırladığı bu kitapta iki amaç belirlemiştir: Birincisi Ernesto Wolf Koleksiyonu'nda bulunan Roma, Bizans ve Ortaçağ Dönemi cam buluntularının yayımlanması ve bu cam buluntuların tarihsel ve kültürel verilerle değerlendirilmesi; ikinci olarak da Roma İmparatorluğu'nun doğusunda özellikle Suriye-Filistin ve imparatorluğun bausında özellikle İtalya ve kuzeybatı Avrupa cam atölyelerinin aralarındaki üretim farklılıklarının koleksiyonda bulunan örneklerle dayanarak belirlenmesidir. Farklı kültürel ve tarihsel özelliklere sahip olan bu iki bölgeden gelen cam kapların formlarına, bezeme biçimlerine, cam renklerine, kullanım amaçlarına ve teknik özelliklerine bakılarak bu farklılıklar yazar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, cam kapların günlük hayattaki yeri, kullanıldığı yerler, kullanım yaygınlığı doğu-batı farklılığı da dikkate alınarak açıklanmıştır.

Kitabın girişinde çalışmanın amacı, bölümlerin düzeni, kitapta kullanılan kısaltmalar ve cam terminolojisini anlayabilmek amacıyla hazırlanmış bir sözlük bölümü bulunmakta, bunu takip eden dört bölümde kronolojik olarak Erken Roma İmparatorluk (İ.Ö. ca. 30 - İ.S. 120), Orta ve Geç Roma İmparatorluk (II. - IV. yüzyıl), Erken Bizans İmparatorluğu (geç IV. yüzyıl - VII. yüzyılın ortası) ve Geç Antik ve Erken Ortaçağ Dönem'leri(IV. yüzyıl ortası - erken VIII. yüzyıl), beşinci bölümde ise Cam Eşyalar (I. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar) ele alınmıştır. Her bölümün başında, dönem hakkında genel bilgi ve bu dönemde kullanılan yapım teknikleri, atölyeler ve atölyeler arasındaki farklılıklar, cam kap formları ve kullanımları, bölümde yer alan cam eserlerin genel bilgisi ve son olarak da her eserin fotoğrafı ile birlikte katalog kısmı yer almaktadır.

İ.Ö. I. yüzyılın ikinci yarısında cam endüstrisinde büyük bir hareketliliğin yaşanmasına neden olan üfleme tekniğinin keşfedilmesinin ve bunu takip eden teknik gelişimin anlaşıldığı birinci bölümde, cam üfleycilerinin ilk çalışmalarını Suriye-Filistin Bölgesi'nde, Sidon'da (modern Saida, güney Lübnan) ve İtalya'da gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. İcadın gerçekleştiği dönemlerde imparatorluk içinde "Pax Romana"nın yaşanıyor olması, bölgeler arası ilişkilerin yoğunlaşmasına ve İtalya'nın, özellikle de Roma kentünün Doğu Akdenizli zanaatkarları kendilerine çekecek, tekniğin hızlı bir şekilde diğer bölgelere yayılmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde, üfleme tekniğinin en eski örnekleri olan "unguentarium"ları, dönemin modası olan kalıba üfleme tekniğinde yapılmış cam kapları ve bunların dışında çeşitli formlardaki masa kaplarının bölgesel özellikleri, formların yayılımı ve yapım teknikleri üzerine detaylı bir çalışma yer almaktadır.

İkinci bölümde, İ.S. II. yüzyıldan itibaren imparatorluğun doğu ve batı atölyelerinin git-tikçe birbirlerinden bağımsız olarak yeni formların ve üretim tekniklerinin kullanıldığı bir dö-ne-min başladığı belirtilmiştir. Bu bölümde detaylı olarak batı ve doğu üretimi formlar, formlar ara-sındaki benzerlik ve farklılıklar koleksiyonda bulunan örneklerle dayanılarak açıklanmıştır.

Bu dönemde batıda belirli büyük üretim merkezlerinin yanında, yerel ihtiyacı karşılayacak küçük atölyelerin de kurulmaya başlandığı, İ.S. IV. yüzyıla kadar çeşitli amaçlar için çeşitli form-lar üretilirken, özellikle kuzeybatı Avrupa'da IV. yüzyıldan sonra sadece form olarak masa kapla-rının üretildiği, İmparatorluğun doğusunda ise cam tarihinin en verimli döneminin Geç Roma Dönemi'nde bu bölgede yaşandığı vurgulanmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde, Roma İmparatorluğu'nun 330 yılında ikiye ayrılmasıyla olu-şan yeni siyasal ve dinsel değişikliklerin etkilerinin cam endüstrisine nasıl yansdığı ele alınmıştır. Bu dönemde cam üretimi baskın bir şekilde devam etmiş ancak, sosyal ve dinsel hayatta değişik-liklerin yaşanması cam estetiğinde de yeni bir dilin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yazar bu bölümü 3 ana kronolojik dönemle ele almıştır: Geç Roma Geleneği Camları, Erken Bizans Ser-best Üfleme ve Erken Bizans Kalıba Üfleme Camları. İlk dönemde Roma geleneğinin devamı olarak armudi gövdeli vazolar, küresel gövdeli huni ağızlı şişeler, derin kaseler, mavi beneklerle bezeli çeşitli formlardaki kaplar karşımıza çıkar. Erken Bizans Dönemi'nde kadeh, kandil ve ayaklı sürahilerin yanında, "Hacı Kapları" olarak tanımlanan altugen gövdeli kalıba üflenerek ya-pılmış kaplar da bu dönemin karakteristiğidir.

Geç Antik ve Erken Ortaçağ camlarının ele alındığı dördüncü bölümde güneydoğu Av-rupa, Frenk, Sasani ve Erken İslami Ümeye kapları gibi Roma İmparatorluğu sınırları dışında yapılmış ve kullanılmış olan cam kaplar ele alınmıştır. Roma'nın etkisinin devam ettiği bir geçiş dönemi olan Geç Antik Dönem'i takip eden süreçte, özellikle Avrupa'da toplumsal ayrılıkların yaşanmasının cam üretiminin de ulusallaşmasına neden olduğu, bunun sonucunda da güney Almanya'da Alamanni'ler, İngiltere'de Saxsonlar, Kuzey İtalya'da Longobard'lar, Got'lar gibi farklı etnik toplulukların kendilerine özgü cam kaplar üretmeye başladıkları; doğuda, Suriye-Fi-listin Bölgesi'nde ise cam endüstrisinin aynı şekilde devam ettiği sadece bölgenin yöneticilerinin değiştiği belirtilmiştir.

Doğu Akdeniz'de Bizans Dönemi'nin sona erip İslami Dönem'in başladığı İ.S. VII. yüzyılda üretilen cam kaplarla Bizans Dönemi'nin cam kapları arasında görülemeyecek kadar az farklılık-ların bulunduğu, bölgenin cam üretimindeki asıl farklılığı VIII. yüzyılın ortasında Abbasi'lerin başa geçip başkenti Bağdat'a taşınmasıyla yaşandığı vurgulanmıştır.

Beşinci bölümünde, koleksiyonda yer alan camdan yapılmış küçük objelerin katalogu yer almaktadır. Bu bölümde, çeşitli dönemlere ait yüzük taşı, pendant ve amuletler, cam boncuklar ve kuş biçimli boncuklar, cam çubuklar ve ağırlıklar gibi malzemeler yer almaktadır.

Kitapta, dönemlerin en önemli cam üretim merkezleri ve onların formlarının yanında, Anadolu gibi farklı ve az çalışılmış bölgelere ait olabilecek formlar da ele alınmıştır. Kitap, bir ka-talog çalışması olmasının yanında belirli dönemlerdeki cam endüstrisinin gelişimini, özellikle imparatorluğun batısı ve doğusunda yer alan cam atölyelerinin nasıl geliştiğini, birbirlerini nasıl etkilediği ve birbirleri arasındaki temel farklılıkları, bugüne kadar yapılmış cam araştırmalarına ve Ernesto Wolf Koleksiyonu'nda yer alan örneklerle dayanarak açıklayan önemli bir kitap niteli-ğindedir.